

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА-КРЕДИТОРА

METHOD OF ASSESSMENT OF THE CREDIT MANAGEMENT STATE OF THE COMPANY-CREDITOR

Дослідження присвячено обґрунтуванню доцільності використання на вітчизняних підприємствах методики оцінювання стану управління кредитними ресурсами підприємства-кредитора. В умовах кризового розвитку більшість вітчизняних підприємств відчуває проблеми з фінансовим забезпеченням власної діяльності через нестачу фінансових ресурсів та власного обігового капіталу, зниження рівня прибутку, отже, низьку здатність чи неспроможність до самофінансування, що обмежує фінансовий потенціал підприємства. З'ясовано теоретичну сутність кредитних ресурсів підприємства з позиції як позичальника, так і кредитора. Розглянуто методику оцінювання стану управління кредитними ресурсами підприємства з позиції кредитора, апробовано описану у статті методику на прикладі підприємства ТОВ «ГЕЛФ». Використання запропонованого методичного підходу до оцінювання якості управління дебіторською заборгованістю менеджментом підприємств сприятиме впровадженню організаційно-управлінських та організаційно-економічних інновацій у системі формування обігового капіталу вітчизняних підприємств.

Ключові слова: управління кредитними ресурсами, підприємство-кредитор, фінансовий потенціал, власний обіговий капітал, самофінансування, ліквідність.

Исследование посвящено обоснованию целесообразности использования на отечественных предприятиях методики оценивания состояния управления кредитными ресурсами предприятия-кредитора. В условиях кризисного развития большинство отечественных предприятий испытывает трудности с финансовым обеспечением собственной деятельности из-за нехватки финансовых ресурсов и собственного оборотного капитала, снижения уровня прибыли, значит, низкой способности или неспособности к самофинансированию, что ограничивает финансовый потенциал предприятия. Выяснена теоретическая сущность кредитных ресурсов предприятия с позиции как заемщика, так и кредитора. Рассмотрена методика оценивания состояния управления кредитными ресурсами предприятия с позиции кредитора, апробована описанная в статье методика на примере ООО «ГЕЛФ». Использование предложенного методического подхода к оцениванию качества управления дебиторской задолженностью менеджментом предприятия будет способствовать внедрению организационно-управленческих и организационно-экономических инноваций в систему формирования оборотного капитала отечественных предприятий.

Ключевые слова: управление кредитными ресурсами, предприятие-кредитор, финансовый потенциал, собственный оборотный капитал, самофинансирование, ликвидность.

УДК 658.1:336.77:005.931.11(477)

<https://doi.org/10.32843/infrastruct42-24>

Бугай В.З.

к.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет
Грінберг І.О.
магістрант
Запорізький національний університет

Bugay Volodimir

Zaporizhzhya National University
Grinberg Inna
Zaporizhzhya National University

The study is devoted to the substantiation in practice of the expediency of using the methods of estimation of the credit resources management of the enterprise-creditor at the domestic enterprises. In times of crisis, most domestic enterprises experience problems with financial support for their own activities due to lack of financial resources and working capital, reduced profitability and, consequently, low capacity or inability to self-finance, which limits the financial potential of the enterprise. In such circumstances, the issue of attracting, using and managing credit resources is actualized, which in the current economic conditions creates opportunities for businesses to survive and to develop economically. The purpose of this study is to develop a methodology for assessing the state of credit management of the enterprise-lender. The theoretical essence of the credit resources of the enterprise from the loan of both the borrower and the lender has been clarified, the method of estimation of the management status of the enterprise credit resources of the enterprise from the lender's credit has been examined, the methodology described in the article on the example of GELF LLC has been tested in the article. Improvement of management of credit resources of the enterprise from the position of the borrower is directly related to the purpose of such management, which in modern conditions of market economy, it is advisable to interpret as optimization of the volume of accounts receivable of an economic entity, that is, determining its size at which the necessary and sufficient level of solvency is achieved liquidity and profitability of the respective enterprise. The use of the proposed methodological approach to assessing the quality of accounts receivable management by enterprise management will facilitate the introduction of organizational-managerial and organizational-economic innovations in the system of working capital formation of domestic enterprises. Improving the economic mechanism of formation and use of current assets of enterprises requires the development and implementation of scientifically sound debt management measures, in particular, the assessment of the credit management of the enterprise from the position of the lender.

Key words: credit management, lender, financial potential, working capital, self-financing, liquidity.

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняної економічної системи в сучасних умовах характеризується нестабільністю соціально-економічних та політичних процесів, військовою агресією Російської Федерації, наростанням кризових явищ і загостренням загрози банкрутства на багатьох вітчизняних підприємствах. В умовах кризового розвитку більшість вітчизняних підприємств відчуває проблеми з фінансовим забезпеченням власної діяльності через нестачу фінансових ресурсів та власного обігового капіталу, зниження рівня прибутку, отже, низьку здатність чи неспроможність

до самофінансування, що обмежує фінансовий потенціал підприємства. За таких умов актуалізуються питання залучення, використання кредитних ресурсів та управління ними, що в сучасних умовах господарювання створює для підприємств можливість виживання та економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми залучення й використання кредитних ресурсів отримали висвітлення в працях численних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких особливо слід відзначити праці О. Васюренка, У. Владичиної, О. Вовчак, О. Заруби, Б. Івасіва,

С. Ілляшенка, О. Морозової, О. Карасика, О. Кириченка, З. Ковальової, Ю. Лядової, Г. Миськів, Л. Павлової, Г. Поляка, Н. Рогожнікової, Л. Рудь, Я. Чайковського, Д. Хухлаєва, Т. Черничко. При цьому слід зауважити, що більшість науковців розглядає переважно питання кредитних ресурсів з точки зору комерційних банків, залишаючи поза увагою кредитні ресурси з точки зору реального сектору економіки, особливо якщо це стосується кредитних ресурсів підприємства, яке виступає кредитором, а не позичальником.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення методики оцінювання стану управління кредитними ресурсами підприємства-кредитора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відзначимо, що в науковій літературі кредитні ресурси підприємства зазвичай розглядаються як сукупність кредитних коштів, залучених для фінансового забезпечення його функціонування, які формуються на основі потреби в них для формування оборотних коштів і задоволення інвестиційних потреб [3; 7]. Кредитні ресурси трактують також як сукупність різних за формою та умовами залучення зовнішніх фінансових ресурсів, які отримує підприємство на зворотній та платній основі на певний період [4, с. 107]. До головних умов, на яких залучають кредитні ресурси, слід віднести [1, с. 169]:

- поворотність, що виражає необхідність своєчасного повернення отриманих від кредитора фінансових ресурсів після завершення їх використання позичальником;

- платність, тобто за користування кредитними ресурсами позичальник сплачує кредиторovi винагороду у формі проценту, лізингового платежу, надбавки за відстрочку платежу тощо;

- строковість, що передбачає обов'язок позичальника повернути кредитні ресурси та сплатити винагороду за користування ними у передбачені договором з кредитором строки;

- цільовий характер використання, що означає, що кредитні ресурси надаються й використовуються з конкретною метою, передбаченою договором між кредитором і позичальником (щоправда, ця ознака характерна переважно для фінансових (зокрема, банківських) кредитів, меншою мірою – для лізингу, майже не властива комерційним кредитам);

- забезпеченість, що означає наявність у кредитора можливостей для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника.

Слід зазначити, що все викладене вище стосується кредитних ресурсів підприємства, коли воно виступає позичальником. Водночас необхідно враховувати, що поняття кредитних ресурсів також варто розглядати з позиції економічного суб'єкта, який виступає кредитором. Так, власне, підприємства як учасники кредитного ринку в разі надання кредитних ресурсів у користування іншим

суб'єктам реалізують такий вид кредиту, як комерційний (товарний) кредит.

Так, як відзначають О. Вовчак та Г. Миськів, якщо одне підприємство надає кредит іншому, то воно володіє певним обсягом кредитних ресурсів. Отже, з огляду на «вимушений» характер міжгосподарського кредитування кредитні ресурси підприємства не мають традиційного вигляду певного фонду, який можна використовувати для кредитних операцій. У цьому разі міжгосподарський кредит набуває форми дебіторської заборгованості [2, с. 36]. Відповідно, можна вважати, що кредитні ресурси підприємства виступатимуть допустимим рівнем дебіторської заборгованості, який визначається за допомогою коефіцієнта залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість. Суб'єктами формування кредитних ресурсів для надання міжгосподарського кредиту є самі суб'єкти господарювання, оскільки вони використовують для задоволення кредитних цілей лише власний капітал. Відповідно, джерелом формування кредитних ресурсів підприємств є лише власні кошти. Ми погоджуємося з такими дослідниками, як О. Вовчак та Г. Миськів, які під кредитними ресурсами суб'єктів господарювання пропонують розуміти частину доходів, яку підприємство на добровільних засадах погоджується отримати в майбутньому задля реалізації більшого обсягу товарної продукції у теперішньому періоді, або допустимий рівень дебіторської заборгованості [2, с. 36].

Відзначимо, що вдосконалення управління кредитними ресурсами підприємства з позиції позичальника безпосередньо пов'язано з метою такого управління, яку в сучасних умовах ринкової економіки доцільно трактувати як оптимізацію обсягу дебіторської заборгованості економічного суб'єкта, тобто визначення такого її розміру, за якого досягається необхідний і достатній рівень платоспроможності, ліквідності та прибутковості відповідного підприємства.

Таке формулювання мети спирається на два базові факти. Перший полягає в тому, що постійні й динамічні трансформації умов зовнішнього середовища приводять до необхідності регулювання розмірів дебіторської заборгованості таким чином, щоби забезпечувати безперервність діяльності суб'єкта господарювання разом з необхідним і достатнім рівнем платоспроможності, ліквідності й прибутковості діяльності. Другий факт полягає в тому, що в процесі управління дебіторською заборгованістю необхідно слідкувати за підтриманням здатності підприємства до отримання грошових коштів від її здійснення. Так, підтримання нормальних умов життєдіяльності підприємства зумовлює необхідність не лише вчасного розрахування за поточними зобов'язаннями, але й виконання інших платіжних вимог, зокрема, на основі рефінансування дебіторської заборгованості,

тобто її трансформації в гроші, а також забезпечення економічної корисності на основі максимізації ефективності процесів формування та використання її загального обсягу.

Досягнення сформульованої мети є можливим за умови своєчасного та достовірного оцінювання стану управління на підприємстві дебіторською заборгованістю.

Оцінювати тенденції управління дебіторською заборгованістю доцільно на засаді використання переліку показників, наведених у табл. 1.

Використання на практиці наведеної методики оцінювання рівня управління дебіторською заборгованістю дає змогу отримати кількісні результати. Окремі показники передбачають два рівні оцінювання, серед яких перший дає змогу порівнювати показники за певний період, а другий – отримати бальну оцінку з урахуванням тенденцій у змінах відповідних двох показників.

Залежно від динаміки змін показника може бути отримане відповідне значення (0 або 1). Максимальна кількість балів, яку можна отримати

Таблиця 1

Показники оцінювання рівня управління дебіторською заборгованістю підприємства

Показники, умови розрахунку	Кількість рівнів оцінки	Оцінка в балах
Обсяги дебіторської заборгованості (ОДЗ) порівнюються з обсягами продажу (ОП)	1	1, якщо ОДЗ ↑ із ↓ ОП; 1, якщо ОДЗ ↓ із □ ОП; 1, якщо ОДЗ ↑ із ↑ ОП; 1, якщо ОДЗ ↓ із ↑ ОП; 0, якщо ОДЗ ↓ із ↓ ОП; 0, якщо ОДЗ ↑ із ↓ ОП; 0, якщо ОДЗ □ із ↓ ОП; 0, якщо ОДЗ ↑ із □ ОП
Обсяги продажів (ОП) порівнюються з часткою в них дебіторської заборгованості (ЧДЗ)	1	1, якщо ЧДЗ ↑ в ОП; 0, якщо ЧДЗ ↓ в ОП
	2	1, якщо ЧДЗ ↑ із ↑ ОП; 1, якщо ЧДЗ ↓ із ↑ ОП; 1, якщо ЧДЗ ↓ із □ ОП; 1, якщо ЧДЗ □ із ↑ ОП; 0, якщо ЧДЗ ↓ із ↓ ОП; 0, якщо ЧДЗ ↑ із ↓ ОП; 0, якщо ЧДЗ □ із ↓ ОП; 0, якщо ЧДЗ ↑ із □ ОП
Період погашення дебіторської заборгованості (ППДЗ) порівнюється з періодом погашення кредиторської заборгованості (ППКЗ)	1	1, якщо ППДЗ не перевищує ППКЗ; 0, якщо ППДЗ перевищує ППКЗ
	2	1, якщо ППДЗ ↓ із ↓ ППКЗ; 1, якщо ППДЗ □ із ↓ ППКЗ; 1, якщо ППДЗ ↓ із □ ППКЗ; 0, якщо ППДЗ ↑ із ↑ ППКЗ; 0, якщо ППДЗ ↑ із □ ППКЗ; 0, якщо ППДЗ □ із ↑ ППКЗ
Коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості (КПДЗ) порівнюється з обсягами дебіторської заборгованості (ОДЗ)	1	1, якщо КПДЗ ↓ із ↓ ОДЗ; 1, якщо КПДЗ ↓ із ↑ ОДЗ; 1, якщо КПДЗ □ із ↑ ОДЗ; 1, якщо КПДЗ ↓ із □ ОДЗ; 0, якщо КПДЗ ↑ із ↓ ОДЗ; 0, якщо КПДЗ ↑ із ↑ ОДЗ; 0, якщо КПДЗ ↑ із □ ОДЗ
	2	1, якщо КШЛ ≥ норм. значення, а ЧПДЗ ↓; 1, якщо КШЛ < норм. значення, а ЧПДЗ ↓; 0, якщо КШЛ ≥ норм. значення, а ЧПДЗ ↑; 0, якщо КШЛ < норм. значення, а ЧПДЗ ↑
Коефіцієнт швидкої ліквідності (КШЛ) порівнюється з динамікою питомої ваги дебіторської заборгованості в оборотних активах (ПВДЗ)	1	1, якщо КШЛ < норм. значення, а ПВДЗ незначна; 1, якщо КШЛ > норм. значення, а ПВДЗ незначна; 0, якщо КШЛ < норм. значення, а ПВДЗ значна; 0, якщо КШЛ > норм. значення, а ПВДЗ значна
	2	0, якщо КШЛ □ і ↑ ПВДЗ; 0, якщо КШЛ ↑ і ↑ ПВДЗ; 1, якщо КШЛ □ і ↓ ПВДЗ; 1, якщо КШЛ ↑ і ↓ ПВДЗ; 0, якщо КШЛ ↓ і ↓ ПВДЗ або □

Присудження балів та умовні позначення: 0 балів надається у разі негативної тенденції; 1 бал надається у разі позитивної тенденції; ↑ – збільшення показника; ↓ – зменшення показника; □ – незмінність показника

Джерело: складено за [5; 6; 8]

відповідно до запропонованої методики, становить 10. При цьому рівень управління дебіторською заборгованістю на підприємстві слід вважати високим (висока ефективність управління), якщо набрані 9 і більше балів, середнім (середня ефективність управління) – п'ять-вісім балів, а низьким (низька ефективність управління) – чотири й менше балів. Таким чином, приймати рішення щодо необхідності та шляхів підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю доцільно на підставі отриманої сумарної оцінки в балах.

Враховуючи вищесказане, наступним кроком проведемо бальне оцінювання показників ефективності управління товарною дебіторською заборгованістю для підприємства ТОВ «ГЕЛФ» за 2017–2019 рр. Вихідні дані для розрахунку наведено в табл. 2.

Результати проведення бального оцінювання показників ефективності управління товарною дебіторською заборгованістю ТОВ «ГЕЛФ» за 2017–2019 рр. наведено в табл. 3.

За результатами табл. 3 бачимо, що у 2017–2019 рр. аналізоване підприємство перебуває в діапазоні 6–8 балів, що свідчить про середній рівень управління кредитними ресурсами з позиції креди-

тора, тобто товарну дебіторську заборгованість із тенденцією до погіршення. Позитивним моментом є те, що підприємство не має простроченої дебіторської заборгованості, а також те, що період погашення товарної дебіторської заборгованості є меншим за період погашення товарної кредиторської заборгованості. На негативну оцінку заслуговує невідповідність коефіцієнта швидкої ліквідності нормативним значенням разом зі значною тривалістю періодів погашення як дебіторської, так і кредиторської заборгованостей за товари.

Висновки з проведеного дослідження. Вдосконалення економічного механізму формування й використання оборотних активів підприємств вимагає розроблення та вжиття науково обґрунтованих заходів управління дебіторською заборгованістю, зокрема оцінювання стану управління кредитними ресурсами підприємства з позиції кредитора. Використання запропонованого методичного підходу до оцінювання якості управління дебіторською заборгованістю менеджментом підприємств сприятиме впровадженню організаційно-управлінських та організаційно-економічних інновацій у систему формування обігового капіталу вітчизняних підприємств.

Таблиця 2

Вихідні дані для надання бальної оцінки показників ефективності управління товарною дебіторською заборгованістю ТОВ «ГЕЛФ» за 2017–2019 рр.

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (ОДЗ), тис. грн.	4 339	12 271	14 737
Обсяг продажу (ОП), тис. грн.	23 074	14 790	26 390
Частка товарної дебіторської заборгованості в обсязі продажу (ЧДЗ), %	18,8	83,0	55,8
Період погашення товарної дебіторської заборгованості (ППДЗ), днів	58,87	205,06	187,18
Період погашення товарної кредиторської заборгованості (ППКЗ), днів	148,37	314,66	380,21
Коефіцієнт простроченої товарної дебіторської заборгованості (КПДЗ), одиниць	0,0	0,0	0,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності (КШЛ), одиниць	0,49	0,57	0,53
Частка простроченої товарної дебіторської заборгованості (ЧПДЗ), одиниць	0,0	0,0	0,0
Питома вага товарної дебіторської заборгованості в оборотних активах (ПВДЗ), %	22,3	45,9	42,5

Таблиця 3

Бальна оцінка показників ефективності управління дебіторською заборгованістю ТОВ «ГЕЛФ» за 2017–2019 рр.

Показники, умови розрахунку	Оцінка в балах		
	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Обсяги дебіторської заборгованості (ОДЗ) порівнюються з обсягами продажу (ОП)	1	1	1
Обсяги продажів (ОП) порівнюються з часткою в них дебіторської заборгованості (ЧДЗ)	1	1	0
	1	0	1
Період погашення дебіторської заборгованості (ППДЗ) порівнюється з періодом погашення кредиторської заборгованості (ППКЗ)	1	1	1
	0	0	0
Коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості (КПДЗ) порівнюється з обсягами дебіторської заборгованості (ОДЗ)	1	1	1
Коефіцієнт швидкої ліквідності (КШЛ) порівнюється з часткою простроченої дебіторської заборгованості (ЧПДЗ); нормативне значення КШЛ становить 0,7–1	1	1	1
	1	1	1
Коефіцієнт швидкої ліквідності (КШЛ) порівнюється з динамікою питомої ваги дебіторської заборгованості в оборотних активах (ПВДЗ)	1	0	0
	0	0	0
Сума балів	8	6	6

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк И. Основы финансового менеджмента : учебник : в 2 т. Киев : Ника-Центр, 1999. Т. 2. 512 с.
2. Вовчак О., Миськів Г. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи. *Вісник Національного банку України*. 2015. Березень. С. 35–39.
3. Заходжай В. Статистичне вивчення обсягу, складу й динаміки кредитних вкладень і кредитних ресурсів. *Персонал*. 2006. № 5. С. 13–16.
4. Іванюта О. Суть, види та етапи формування політики управління позиковими ресурсами торговельного підприємства. *Репозитарій Харківського державного університету харчування та торгівлі*. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/746/1/sec2-e-2015-2-7.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).
5. Онищенко С., Верещака Т. Управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах кризи неплатежів. *Молодий деканат*. 2016. № 12(39). С. 117–129.
6. Сапаріна О., Кірілкіна О. Методологічні основи аналізу дебіторської заборгованості. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 865–868.
7. Слав'юк Р. Фінанси підприємств : підручник. Київ : УБС НБУ ; Знання, 2010. 550 с.
8. Ямненко Г. Інформаційне забезпечення управління дебіторською заборгованістю. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 530–533.

REFERENCES:

1. Blank I. (1999). *Osnovy finansovoho menedzhmenta* [Fundamentals of Financial Management]:

A Textbook. in 2 volumes. Kiev : Nika-Center. Vol. 2. P. 512.

2. Vovchak O., Myskyv G. (2015). Kredytni resursy sub'yektiv kredytnoho rynku [Credit resources of credit market subjects: theoretical and methodological approaches]. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*. P. 35–39

3. Zakhidaj V. (2006). Statystychne vyvchennja obsjaghu, skladu j dynamiky kredytnykh vkladenj i kredytnykh resursiv [A statistical study of the volume, composition and dynamics of credit investments and credit resources]. *Personnel*. № 5. P. 13–16.

4. Ivanyuta O. (2015). Sut', vydy ta etapy formuvannya polityky upravlinnya pozykovymy resursamy torhovel'noho pidpryyemstva [The essence, types and stages of forming a policy of loan management of a trading enterprise]. *Repository of Kharkiv State University of Food and Trade*. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/746/1/sec2-e-2015-2-7.pdf> (accessed 03/10/2020).

5. Onishchenko S., Vereshchak T. (2016). Upravlinnya debitors'koyu zaborhovanistyju pidpryyemstv v umovakh kryzy neplatezhiv [Management of receivables of enterprises in the conditions of non-payment crisis]. *Young Dean's Office*. No. 12(39). P. 117–129.

6. Saparina O., Kirilkina O. (2015). Metodolohichni osnovy analizu debitors'koyi zaborhovanosti [Methodological bases of receivables analysis]. *Global and national problems of economy*. Vol. 3. P. 865–868.

7. Slavyuk R. (2010). *Finansy pidpryyemstv* [Business Finance]: A Textbook. Kiev : NBU NBU ; Knowledge. P. 550.

8. Yamnenko G. (2017). Informatsiyne zabezpechennya upravlinnya debitors'koyu zaborhovanistyju [Information support of receivables management]. *Global and national problems of economy*. Vol. 16. P. 530–533.